

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. Искра Славчева Мирчева, д.м.,
катедра Социална медицина и организация на здравеопазването, МУ – Варна
за дисертационния труд на Светлана Йоргова Радева на тема
„Професионална адаптация на медицинския персонал в болничната
акушеро-гинекологична помощ“**

Със Заповед № Р-109-243/09.07.2020 г. на Ректора на Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна съм определена за член на научното жури по процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на Светлана Йоргова Радева, докторант на самостоятелна подготовка към Медицински Университет „Проф. Д-р П. Стоянов“ – Варна, Факултет „Обществено Здравеопазване“, Катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“, Професионално направление: 7.4. Обществено здраве, Научна специалност: „Управление на общественото здраве“. С Протокол №1 от 20.07.2020 г. от заседание на научното жури съм определена за рецензент.

Кратки данни за кариерното развитие и квалификации на докторантката

Светлана Радева е завършила Медицински колеж – Варна, специалност „Акушерка“ през 1998 година, а впоследствие и Здравен мениджмънт, ОКС „бакалавър“ (2013г.) и „магистър“ (2014 г.), както и Управление на здравните грижи, ОКС „магистър“ (2017 г.), всичките в Медицински Университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“-Варна.

Светлана Радева започва професионалното си развитие през 1998 г. в СБАГАЛ – Варна, където работи и до момента, първоначално като акушерка, а от 2016 година като главна акушерка. От 2017 година е специализант в катедра Социална медицина и организация на здравеопазването при Медицински Университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“-Варна по специалност „Медицинска информатика и здравен мениджмънт“, а от 2018 година е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка в същата катедра по научна специалност: „Управление на общественото здраве“, Професионално направление: 7.4. Обществено здраве. От 2019 година е хоноруван преподавател по клинична практика на студенти от специалност „Акушерка“.

Кандидатката е член на Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи (БАПЗГ), Асоциацията на българските акушерки (АБА), Българското научно дружество по обществено здраве (БНДОЗ), както и на Европейската асоциация по обществено здраве (ЕУРНА).

Участвала е в три международни научно-практически проекта (2011 – 2013 година). Удостоена е с първа награда на Община Варна съвместно с Териториалната организация на Научно-техническите съюзи – Варна за „Най-

добра дипломна работа“ в област „Хуманитарни науки“ през 2017 година. Владее английски и руски езици.

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в общ обем от 159 страници (без библиографията и приложенията) и е структуриран както следва:

- Въведение – 2 стр.;
- Литературен обзор – 56 стр.;
- Цел, задачи, материал и методи – 3 стр.;
- Резултати и обсъждане – 69 стр.;
- Управленски подход за адаптация – 22 стр.
- Изводи и препоръки – 4 стр.
- Заключение – 2 стр.
- Приноси – 1 стр.
- Приложения – 18 стр.

Дисертацията включва общо 16 таблици, 53 фигури и 5 приложения.

Актуалност на дисертационния труд

Проблемът с подбора и ръководенето на кадрите в болничните структури е основен за всяка здравна система, особено в условията на недостиг на медицински специалисти. Неизменна част от този проблем е осигуряването на адекватно подготвен медицински персонал, който непосредствено след съответното обучение да може да се включи активно в дейността на болничните структури. Това повдига друг основен въпрос – професионалната адаптация на медицинския персонал в болничната помощ. В този смисъл, избраната тема на дисертационния труд е безспорно актуална в контекста на осигуряването на непрекъснати здравни грижи – професионална адаптация на медицинския персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ. От друга страна, проучвания относно проблемите на адаптацията към работното място на лекарите и акушерките в болничните акушеро-гинекологични структури у нас не са провеждани, което прави представения дисертационен първи по рода се у нас и същевременно много актуален и навременен.

Оценка на структурните части на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран традиционно: литературен обзор; цел, задачи и методология; резултати и дискусия; изводи, препоръки, приноси, библиография и приложения. В отделна глава (след резултатите и дискусията) е представен разработен от авторката управленски подход за адаптация на студентите към клинична работа по време на обучението и на болничния медицински персонал към непрекъснато променящите се условия.

Цел и Задачи. Целта на проучването е ясно дефинирана. Формулирани са 7 задачи, които способстват за изпълнението на поставената цел. Третата и

четвъртата задача касаят мотивацията, адаптацията и готовността на студентите към работа в клинични условия и биха могли да се обединят в една задача.

Формулирани са 5 хипотези, като третата и четвъртата касаят практическото обучение на бъдещите акушерки. Логично е, след като не са напълно удовлетворени от практическото си обучение, студентите да се затрудняват при извършването на някои практически дейности. Петте работни хипотези са успешно приети в хода на дисертационния труд.

Материал и Методи. Като цяло разделът е много кратък. Отделните методи са елементарно изброени, без каквито и да било допълнителни обяснения, което би затруднило евентуална преповторяемост на проучването.

Социологически метод е използван при провеждане на три проучвания – между лекари, акушерки и студенти от специалност „Акушерка“. Не е представена логиката и описанието на използваните въпросници, само препратки към съответните анкетни карти, представени в отделни приложения. Не е представена и оценка на надеждността на използваните въпросници (в частта на структурираните въпроси би могъл да се изчисли коефициент за надеждност Cronbach's Alpha), което също поставя под въпрос преповторяемостта на проучването. Не са посочени и основните индикатори на проучванията.

Документалният метод е представен само в едно изречение. Не се споменава нито един конкретен документ.

Статистическите методи са само изброени, без да се конкретизира кой метод защо, как и с какви данни е използван. За няколко индикатора е приложено изчисляване на средна оценка за посочени стойности от 1 до 6 (както са посочени в използваните въпросници). Използването на стандартна скала (от 2 до 6) би дало по-реална представа за средната оценка (бал) за съответния индикатор, съответстващ на приетите у нас стандарти за оценяване.

Споменат е и SWOT анализ, като не е посочена препратка към източник, описващ този метод.

Литературен обзор. Литературният обзор включва 8 основни пункта, обосноваващи развитието, необходимостта и актуалността на професионалната адаптация на медицинския персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ и дейностите за приспособяване на студентите от специалност „Акушерка“ към академичната среда и практиката. Представен е общ преглед на болничната акушеро-гинекологична помощ (1) и медицинския персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ (2), като се обръща внимание на основните професии – лекари и акушерки, следдипломното им обучение, както и осигуреността на населението с лекари със специалност „Акушерство и гинекология“ и „Неонатология“, и акушерки. Следва преглед на факторите, оказващи влияние върху професионалната адаптация на медицинския персонал: мотивация (3) и стрес (4). Много подробно са представени цикъла и аспектите на

мотивацията, както и най-известните мотивационни модели. Стресът е разгледан като общ адаптационен синдром. Освен същността и значението на адаптацията и стреса, разгледани са още и етапите на стреса, стратегиите за справяне със стреса, като специално внимание е отделено на стратегиите на адаптивно поведение и психосоциалните рискови фактори, свързани с работата, които затрудняват адаптирането и изтощават адаптационния потенциал на работещите. Следва преглед на дейностите за приспособяването на студентите към академичната среда (5), които са адекватно разгледани, както и възможностите на управлението на процеса на приспособяване на обучаващите се във висшето училище (6). Внимание е отделено и на приспособяването на персонала към трудовата среда (7), като са разгледани поведенческите стратегии за приспособяване на персонала към условията на работното място, видовете приспособяване на персонала, психофизиологичното приспособяване на персонала и съвременните модели за приспособяване на персонала. Последната част на литературния обзор е посветена на управлението на професионалната кариера (8), където освен същността на професионалната кариера са разгледани професионалната самореализация и детерминантите на самореализацията. Литературният обзор завършва с изводи и обобщение, очертаващо актуалността на разглеждания от докторантката проблем.

Целият обзор е представен в академичен стил, цитирани са съответните източници и е очертана необходимостта от провеждане на „задълбочени проучвания относно проблемите на адаптацията към работното място на лекарите и акушерките в болничните акушеро- гинекологични структури предвид недостига на кадри, отлива на кадри, липсата на атрактивни форми на заплащане, липса на самостоятелност на акушерската професия“

Резултати и обсъждане. Този раздел докторантката започва с кратки бележки от лично наблюдение върху адаптацията на акушерки към работата в болнична среда, което може да се приеме като вид аргументация на рамката на проучването. Следват резултатите и обсъждането от проведените 3 анкетни проучвания, като резултатите и от трите проучвания са представени описателно и под формата на таблици и графики с добро качество.

Първото проучване е сред общо 141 лекари в пет АГ болници във Варна, Плевен, Велико Търново и Тутракан. Разгледани са мотивацията за избор на специалност и работно място на лекарите, адаптацията на лекарите към работното място, нагласите на лекарите за продължаващо обучение, както и мотивиращи и демотивиращи фактори в ежедневната адаптация на лекарите. Посочени са сравнения на отделни индикатори между различните възрастови групи, които в повечето случаи не са статистически значими и според мен нямат значение за провежданото проучване. По-интересно би било сравнение между отделните болнични заведения. Не е посочена средна възраст на респондентите както за отделните болнични структури, така и общо за всички респонденти.

Второто проучване е сред работещи в болнични условия 173 акушерки от същите болници. Подобно на проучването сред лекарите, са разгледани мотивацията за избор на професията и работното място, адаптация на болничните акушерки към работната среда и ежедневната адаптация на служителите към работното място. Допълнително са разгледани и фактори като удовлетвореност от работата, включително мотивиращи фактори и проблеми на работното място, както и причини за напускане. Анализирани са още самооценката на работещите в болници акушерки, нагласите им за продължаващо обучение, както и нагласите им за участие в адаптационния процес на нови кадри. И тук, както при проучването сред лекарите, са посочени сравнения между различните възрастови групи, които в повечето случаи не са статистически значими. По-интересно би било сравнение между отделните болнични заведения. Не е посочена средна възраст на респондентите както за отделните болнични структури, така и общо за всички респонденти.

Третото проучване е сред студенти от специалност „Акушерка“, като респондентите са 71 студентки от III курс и 65 студентки от IV курс, обучаващи се във Варна, Сливен и Плевен. Изследвана е адаптацията на студентите към клиничната база, самооценката на студентите за работата им по време на клиничната практика, удовлетвореността им от обучението, както и адаптацията на студентките към клиничната база като фактор за бъдеща професионална реализация. Посочени са сравнения на различните индикатори между двата курса, които в повечето случаи са статистически значими и допринасят за адекватната оценка на мотивацията, адаптацията и готовността за работа по избраната професия на студентките.

И в трите проучвания резултатите и обсъждането са представени последователно. Предвид многото изследвани индикатори, би било уместно след всяко от проучванията или в края на цялата глава да се представи кратко обобщение и междинни изводи, което би улеснило проследяването на резултатите от проведените проучвания.

Управленски подходи за адаптация. В отделна глава докторантката е очертала управленски подходи за адаптация, които приемам като собствена разработка и принос. Представен е SWOT анализ на болничната акушеро-гинекологична помощ показващ ясно къде трябва да се насочат усилията на мениджмънта и прякото ръководство на лечебните заведения. Предложени са и три решения по отношение адаптацията, както на студентите, така и на работещия медицински персонал в акушеро-гинекологични лечебни заведения.

На базата на анализа на проучването сред студенти III и IV курс специалност „Акушерка“ е предложен **план за адаптация на студентите към условията на работа в болничните структури.** Интересно е предложението за възможно най-ранното въвеждане на студентите от специалност „Акушерка“ в клиничната практика. Предложени са две нови длъжности (професии). Едната е

„здравен асистент на акушерка“ за студенти от II курс. Другата е „помощник акушерка“ за студенти в III и IV курс в клиничните бази, на трудов договор и работни взаимоотношения с обвързване с 3 или 5 годишен договор за работа след завършване на образованието.

На базата на анализа на проучванията сред медицинския персонал, е предложен **план за повишаване на трудовата мотивация на медицинския персонал**. Това е план за усъвършенстване на мотивацията на лекарите и акушерките в лечебните структури, който има за цел да представи действията, които ще се предприемат, за подобряване на мотивацията на медицинските специалисти за работа (лекари и акушерки). Представен е модел на мотивация на медицинските специалисти, като отделните елементи в модела (Развитие на мениджмънта и развитие на дейността, Мотивация за участие в проекти и сътрудничество, Мотивация за развитие на структурата, Мотивация за професионално развитие, Мотивация за организиране и ръководене на самостоятелни дейности и Финансова мотивация) са описани адекватно. Във връзка с мотивацията за професионално развитие е представен и модел на взаимодействие за развитие на акушерския състав, адаптиран по Хаймина.

Предложен е и **план за адаптация на служителите**, включващ схема на изграждане на конкурентно предимство за професиите „лекар“ и „акушерка“ в лечебните структури за болнична акушеро- гинекологична помощ, представена графично и матрица на адаптация на персонала към работното място, представена графично и с адекватно описание на отделните ѝ елементи.

Като забележка мога да посоча, че при представянето на управленските подходи за адаптация би могло да се посочи основанието и базата за разработването им, както и факта, че са авторска разработка. Разработването на управленски подходи за адаптация би могло да се формулира и като отделна задача.

Изводи и приноси. В хода на изложението на текста на дисертационния труд не са включени междинни изводи, което затруднява до известна степен проследяването на резултатите от проведените проучвания. Заключителните изводи са добре оформени. От гледна точка на теорията, би следвало за всяка формулирана задача да има поне един съответстващ извод. В този ред на мисли, смятам, че трябва да се добавят няколко извода, потвърждаващи изпълнението на всички поставени задачи.

Приемам изцяло научно-теоретичните и приложно-практически приноси.

Библиографията съдържа 65 източника на латиница и 118 източника на кирилица. За дисертационен труд количеството на цитираните източници е достатъчно. Имам забележка към начина на цитиране на източниците. В представения дисертационен труд цитиранията са представени по странен начин – в текста са използвани номера, а източниците в края на дисертационния труд са подредени по азбучен ред. В последните години се налагат два основни начина на

цитиране на научна литература. Ако източниците се представят в текста под формат на номер, то подреждането на източниците в края на дисертационния труд е по реда на появата им, т.е. в съответствие с техния номер, като номерата започват от 1. Ако авторът предпочита източниците в края на дисертационния труд да са подредени по азбучен ред, то в самия текст, източниците се представят чрез фамилията на автора и годината на издаване на съответния източник.

Авторефератът отговаря по структура на общоприетите изисквания и отразява пълно съдържанието на дисертационния труд.

Във връзка с дисертационния труд са декларирани 4 пълнотекстови статии, от които две в български и две в международни (македонски) списания и едно участие в научен форум у нас. Научните списания за публикациите са удачно подбрани.

Заключение

Направените конструктивни бележки по дисертационен труд „Професионална адаптация на медицинския персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ“ не намаляват неговата стойност. Напротив, трудът е изключително актуален и е с безспорен принос в нашата научна литература. Високото качество на представения дисертационен труд демонстрира уменията на докторантката да работи с научна литература, да обобщава факти и извежда адекватни заключения. От друга страна този дисертационен труд е сполучливо приложение и на практическия и управленски опит, който докторантката има като акушерка и главна акушерка.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет-Варна, поради което убедено предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователна и научна степен „**Доктор**“ по научната специалност „Управление на общественото здраве“ на **Светлана Йоргова Радева**.

1 Септември, 2020 г.

Рецензент:
Проф. Искра Мирчева, д.м.